

*Tomasz Dorożyński**

**INTEGRACJA WALUTOWA
A REGIONALNE NIERÓWNOŚCI GOSPODARCZE
WNIOSKI DLA POLSKI**

1. Wstęp

Według F. Machlupa, integracja walutowa jest częścią integracji gospodarczej, której istotą jest przenikanie się i współzależność wszystkich sektorów gospodarki, przemysłów, branż i wszelkich rodzajów działalności gospodarczej¹. Droga do tak rozumianej pełnej integracji jest zapewnienie swobodnego przepływu towarów, usług, kapitału i siły roboczej. Sprzyja temu system płatności międzynarodowych, który umożliwia realizację transakcji bez ograniczeń dewizowych. Stworzenie takiego systemu oznacza integrację walutową². Zdaniem P. Coffey'a i J. Presley'a integracja walutowa jest procesem zmierzającym do osiągnięcia pełnej wymiennalności walut, a w etapie końcowym do wprowadzenia wspólnej waluty w ramach porozumienia integracyjnego³. Z przystąpieniem Polski do strefy euro będzie się wiązać wiele konsekwencji gospodarczych, w tym korzyści wynikających z redukcji kosztów transakcyjnych, z obniżenia kosztu pozyskania kapitału, ze wzrostu inwestycji krajowych i zagranicznych oraz z intensyfikacji wymiany handlowej. Jednak korzyści te mogą rozkładać się nierównomiernie w poszczególnych regionach. Co więcej możemy mieć do czynienia z konsekwencjami negatywnymi związanymi ze wzrostem zagrożenia szokami asymetrycznymi⁴. Celem artykułu jest ocena

* Dr, Adiunkt w Katedrze Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych.

¹ Machlup F., *Integracja gospodarcza – narodziny i rozwój idei*, PWN, Warszawa 1986, część I [w:] Zabielski K., *Finanse międzynarodowe*, PWN, Warszawa 1998, s. 109.

² Zabielski K., *Finanse międzynarodowe*, PWN, Warszawa 1998, s. 109–110.

³ Coffey P., Presley J.R., *European Monetary Integration*, Macmillan Press, London 1976, s. 24 [w:] Zabielski K., *Finanse międzynarodowe*, PWN, Warszawa 1998, s. 110.

⁴ Szerzej w: Gajewski P., Gawlikowska-Hueckel K., Umiński S., *Szanse i zagrożenia związane z przyjęciem euro przez Polskę w ujęciu regionalnym*, [w:] *Raport na temat pełnego*

znaczenia integracji walutowej dla regionalnych nierówności gospodarczych. Przykładem stanowiącym tło analizy jest integracja na obszarze Wspólnoty Europejskiej oraz sytuacja w Polsce.

2. Wybrane zagadnienia teoretyczne

Teoria optymalnego obszaru walutowego została sformułowana przez R. Mundella w 1961 roku⁵. Starał się on rozwiązać dwa podstawowe problemy⁶:

- właściwy dobór instrumentów polityki gospodarczej,
- osiągnięcie przez państwa równowagi zewnętrznej, tzn. równowagi bilansu handlowego tak, aby ekspansja jednego kraju nie odbywała się kosztem drugiego.

Według R. Mundella optymalny obszar walutowy oznacza terytorium, na którym⁷:

- cyrkulują różne waluty połączone sztywnymi i nieodwołalnymi kursami walutowymi lub też jedna wspólna waluta,
- prowadzona jest wspólna polityka monetarna koordynowana przez jedną instytucję (np. wspólny bank centralny),
- zapewniony jest wysoki stopień mobilności czynników produkcji i jej brak w stosunku do reszty świata,
- efektywność polityki gospodarczej jest wyższa, a tym samym możliwy jest do osiągnięcia stabilny poziom cen, niska stopa bezrobocia oraz równowaga zewnętrzna.

R. Mundell twierdził również, że strefa walutowa, która nie gwarantuje większej efektywności polityki gospodarczej, jest wspólnym, lecz nie optymalnym obszarem walutowym.

W świetle teorii OOW, pozytywne efekty przystąpienia do strefy euro dla poszczególnych regionów będą zależały przede wszystkim od: struktury produkcji i stopnia specjalizacji, otwartości, struktury wymiany handlowej i zbieżności cykli koniunkturalnych. Ponadto, zgodnie z kryterium Kenena, optymalny obszar walutowy tworzą regiony o zdywersyfikowanej oraz podobnej strukturze produkcji i eksportu. Natomiast zgodnie z kryterium McKinnona, OOW musi charakteryzować się otwartością regionów i dużą intensywnością wzajemnych powiązań handlowych. Regionalna specjalizacja gospodarcza oraz w konsekwencji odmiennosc struktury gospodarczej z pozostałą częścią wspólnego obszaru walutowego sprzyjają występowaniu szoków asymetrycznych⁸.

uczestnictwa RP w trzecim etapie Unii Gospodarczej i Walutowej, Projekty badawcze cz. II, NBP, Warszawa 2009, s. 12.

⁵ Mundell R.A., *International Economics*, The Macmillan Company, Ney York 1968, s. 177–186.

⁶ Bilski J., *Międzynarodowy system walutowy*, PWE, Warszawa 2006, s. 143.

⁷ Tamże, s. 144.

⁸ Gajewski P., Gawlikowska-Hueckel K., Umiński S., *Szanse i zagrożenia...*, op. cit., s. 14.

Kluczowym zagadnieniem jest zatem ocena zagrożeń integracji walutowej dla poszczególnych regionów. Istotne znaczenie mają przede wszystkim badania nad efektywnością mechanizmów wyrównawczych i możliwością absorpcji szoków asymetrycznych, które wynikają z eliminacji marż wahań kursów walutowych. „Szok”, tzn. gwałtowny przebieg procesów gospodarczych silnie zakłócających istniejącą równowagę gospodarczą, w przypadku gdy dany kraj i region nie jest uczestnikiem integracji walutowej, może być neutralizowany z wykorzystaniem instrumentów polityki monetarnej czyli polityki kursu walutowego oraz polityki stopy procentowej. Charakter asymetryczny „szoku” oznacza, że nie dotyczy on wszystkich państw i regionów tworzących optymalny obszar walutowy lub nie oddziałuje na nie z taką samą intensywnością. Funkcjonowanie optymalnego obszaru walutowego jest zatem w dużej mierze uzależnione od efektywności innych czynników neutralizujących skutki szoków asymetrycznych. Należy tu wskazać między innymi zróżnicowaną strukturę produkcji krajów przystępujących do unii walutowej, niski, zbliżony poziom inflacji oraz wysoką elastyczność płac⁹. Dla powodzenia procesu integracji walutowej ważne jest również wyrównywanie w czasie przebiegu faz cyklu koniunkturalnego. Wnioski płynące z opracowań wielu autorów są w tym względzie jednoznaczne i wskazują, że im wyższa korelacja cykli koniunkturalnych, tym lepsze warunki do wprowadzenia wspólnej waluty¹⁰. Wśród innych warunków optymalnego obszaru walutowego można wymienić¹¹: integrację fiskalną, wysoki udział wzajemnego handlu oraz wysoki stopień dywersyfikacji produkcji.

Podkreślić należy, że przystąpienie do unii walutowej nie musi być poprzedzone pełnym spełnieniem wymogów wynikających z teorii OOW. Analizując koszty i korzyści wynikające z przystąpienia do unii monetarnej należy brać pod uwagę nie tylko sytuację przed wprowadzeniem wspólnej waluty, ale także skutki tego członkostwa. Badania wskazują, że integracja monetarna przyspiesza rozwój powiązań ekonomicznych między gospodarkami wchodzącymi w skład unii walutowej. Zwiększa to synchronizację cykli koniunkturalnych oraz poprawia skuteczność mechanizmów dostosowawczych na rynku pracy, obniżając koszty rezygnacji z autonomicznej polityki pieniężnej. Zjawisko to jest określane mianem endogeniczności kryteriów OOW¹².

Teoria OOW pozwala również na sformułowanie niezwykle interesujących wniosków dla regionów w świetle przystąpienia Polski i do Unii Gospodarczej

⁹ Gawlikowska-Hueckel K., Zielińska-Głębocka A., *Integracja europejska. Od jednolitego rynku do unii walutowej*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004, s. 250.

¹⁰ Bilski J., *Międzynarodowy system walutowy*, op. cit., s. 148.

¹¹ Świerkocki J., *Zarys międzynarodowych stosunków gospodarczych*, PWE, Warszawa 2004, s. 256.

¹² *Raport na temat korzyści i kosztów przystąpienia Polski do strefy euro*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2004, s. 37–38.

i Walutowej (UGiW). Jeżeli bowiem regionalna struktura gospodarki, w szczególności produkcja, zatrudnienie i wymiana międzynarodowa, różnią się od struktury w strefie euro, a cykle koniunkturalne nie są w wystarczającym stopniu zsynchronizowane, to wówczas polityka EBC może być dla tych regionów nieadekwatna. Zamiast łagodzenia szoków możemy mieć do czynienia z problemem procykliczności wspólnej polityki pieniężnej.¹³

3. Tworzenie Unii Gospodarczej i Walutowej na obszarze WE

W literaturze przedmiotu wymieniane są trzy podstawowe przesłanki integracji walutowej, które wynikają z¹⁴:

- wewnętrznej logiki procesów integracyjnych,
- kryzysu międzynarodowego systemu walutowego,
- dążenia do eliminacji ryzyka kursowego i kosztów wymiany walut.

Traktat ustanawiający WE w sposób ogólny i lapidarny odnosił się do problematyki wspólnej polityki walutowej. W artykułach 104–109 Traktatu zalecano:

- utrzymywanie przez kraje członkowskie równowagi bilansu płatniczego i wzmacnianie zaufania do własnej waluty,
- ograniczoną liberalizację obrotów kapitałowych w zakresie niezbędnym do prawidłowego funkcjonowania wspólnego rynku,
- procedurę konsultacyjną między krajami członkowskimi w dziedzinie kursów walutowych.

Pierwsze próby zacieśnienia integracji walutowej na obszarze WE zostały podjęte pod koniec lat 60. XX wieku. Dominowały wówczas dwie koncepcje unii walutowej: „monetarystów” i „ekonomistów”. Monetaryści uważali, że unia walutowa powinna być impulsem do dalszej integracji gospodarczej. „Ekonomiści” byli zdania, że unia walutowa powinna powstać w ostatniej fazie tworzenia unii gospodarczej. Zarówno pierwsza, jak i druga koncepcja nie doczekały się realizacji. Pierwszym programem tworzenia unii walutowej, który został oficjalnie zaakceptowany przez WE był plan Wernera. Zakładał tzw. paralelność postępów integracyjnych w sferze walutowej i tym samym był kompromisem między koncepcją monetarystów i ekonomistów. Plan Wernera przewidywał utworzenie unii walutowej w ciągu 10 lat, poczynając od 1 stycznia 1971 r. Z powodu kryzysu gospodarczego w pierwszej połowie lat 70. realizacja planu została zawieszona już w 1974 r. Ponowna dyskusja nad zacieśnieniem współpracy walutowej zapoczątkowana została w październiku 1977 r. przez ówczesnego przewodniczącego Komisji EWG R. Jenkinsa. Politycy i ekonomiści byli

¹³ Gajewski P., Gawlikowska-Hueckel K., Umiński S., *Szanse i zagrożenia...*, op. cit., s. 13.

¹⁴ Bilski J., *Międzynarodowy system walutowy*, op. cit., s. 151.

jednak bliżsi przyjęcia koncepcji strefy stabilizacji walutowej niż pełnej unii walutowej. Zintensyfikowane prace pod kierownictwem ówczesnego prezydenta Francji V. Giscard d'Estainga i kanclerza RFN H. Schmidta pozwoliły wypracować projekt Europejskiego Systemu Walutowego (ESW). ESW został zatwierdzony przez Radę EWG w grudniu 1978 r. i zaczął funkcjonować od 13 marca 1979 r.

Wejście w życie JAE 1 lipca 1987 r. doprowadziło do powołania komitetu pod przewodnictwem J. Delorsa. Efektem prac tego zespołu był raport opublikowany w kwietniu 1989 r. W raporcie Delorsa unia walutowa jest określona jako obszar, na którym spełnione mają być następujące warunki¹⁵:

- wprowadzenie pełnej i nieodwracalnej wymienialności walut,
- ustanowienie całkowitej swobody przepływu kapitału oraz integracja rynku finansowego,
- eliminacja marż wahań kursów walutowych oraz nieodwracalne usztywnienie relacji kursowych.

Natomiast unia gospodarcza musi wiązać się z:

- utworzeniem jednolitego rynku z pełną swobodą przepływu towarów, usług, osób i kapitału,
- prowadzeniem na szczeblu Wspólnoty polityki konkurencji uniemożliwiającej odmienne traktowanie produktów z różnych państw członkowskich,
- prowadzeniem na szczeblu Wspólnoty polityki regionalnej, która będzie zapobiegała pogłębianiu się dysproporcji w rozwoju społeczno-gospodarczym pomiędzy poszczególnymi regionami,
- koordynacją polityki makroekonomicznej w celu zapobieżenia nadmiernym deficytom budżetowym w krajach członkowskich.

Raport Delorsa nie wskazywał na konieczność wprowadzenia wspólnej waluty. Podkreślano natomiast, że, w sensie ekonomicznym, ustanowienie sztywnych i nieodwracalnych parytetów daje podobne efekty jak wspólna waluta. Natomiast w Traktacie o Unii Europejskiej taki zapis się znalazł. Traktat o UE z Maastricht przewidywał utworzenie Unii Gospodarczej i Walutowej w trzech etapach.

Wśród najważniejszych korzyści integracji walutowej należy wymienić¹⁶:

- uwolnienie handlowców i inwestorów od kosztów transakcyjnych, tzn. strat kursowych,
- eliminację niepewności co do przyszłego kształtowania się kursów wymiany,
- wyeliminowanie znacznych kosztów informacji i zjawiska dyskryminacji cen,
- wprowadzenie bardziej efektywnego systemu monetarnego, który potrzebuje mniejsze rezerwy niż w przypadku pojedynczych państw.

¹⁵ Biłski J., *Międzynarodowy system walutowy*, op. cit., s. 172.

¹⁶ Molle W., *Ekonomika integracji europejskiej*, Fundacja Gospodarcza, Gdańsk 2000, s. 415.

W celu zapobieżenia w przyszłości znaczącym problemom w funkcjonowaniu strefy przyjęto warunki określone mianem kryteriów konwergencji (zbieżności). Zostały one zapisane w art. 121 (wcześniej 109j) Traktatu ustanawiającego WE i sprecyzowane w Protokole dodatkowym¹⁷.

Zgodnie z art. 121 pkt. 2,3,4 Rada UE oceniła czy poszczególne państwa spełniały kryteria zbieżności i rekomendowała je do trzeciego etapu budowy Unii Gospodarczej i Walutowej, który rozpoczął się 1 stycznia 1999 r. Szczegółowa analiza danych statystycznych¹⁸ branych pod uwagę przy kwalifikowaniu poszczególnych państw UE-15 do trzeciego etapu integracji wskazuje, że w wielu przypadkach przyjęte kryteria interpretowane na korzyść państwa ubiegającego się o przystąpienie do Unii Gospodarczej i Walutowej. Z względu na zbyt duże rozbieżności w stosunku do wartości referencyjnych początkowo jedynie Grecja nie uzyskała rekomendacji Rady UE.

4. Opinia Komitetu Regionów w sprawie Unii Gospodarczej i Walutowej

Korzyści wynikające z utworzenia Unii Gospodarczej i Walutowej na obszarze WE i przejście znacznych kompetencji w tym obszarze przez organy wspólnotowe oznacza realizację polityki walutowej z punktu widzenia interesu całego ugrupowania. Jednak podejmowane decyzje nie zawsze muszą być korzystne dla poszczególnych krajów i regionów członkowskich, w szczególności dla obszarów relatywnie uboższych.

Interesującą opinię na temat zagrożeń związanych z integracją walutową przedstawił Komitet Regionów. Raport powstał podczas tworzenia UGiW (1996). Jednak niektóre wnioski są nadal aktualne i niezwykle interesujące, także w kontekście przystąpienia Polski do strefy euro.¹⁹

Komitet Regionów uznał za celowe utworzenie Unii Gospodarczej i Walutowej oraz podkreślił jej pozytywny wpływ na gospodarkę WE, rozwój społeczno-gospodarczy oraz obniżenie kosztów transakcyjnych. Jednocześnie Komitet Regionów wskazywał, że wprowadzenie wspólnej waluty jest logiczną kontynuacją wcześniejszych etapów integracji, w szczególności utworzenia wspólnego rynku. Z drugiej strony jednak, członkowie Komitetu Regionów dostrzegali potencjalne zagrożenia wynikające z integracji walutowej dla regionów słabo rozwiniętych gospodarczo. W opinii zwrócono uwagę na kilka niezmiernie ważnych kwestii²⁰.

¹⁷ Protocol on the convergence criteria referred to in Article 121 (ex Article 109j) of the Treaty establishing the European Community.

¹⁸ Report on progress towards convergence and the recommendation with a view to the transition to the third stage of economic and monetary union, European Commission, 25 march 1998.

¹⁹ Effects of a monetary union on local area and regions, Opinion of the Committee of the Regions of 18 September 1996 on Economic and Monetary Union, Brussels, 3 October 1996.

²⁰ Tamże, p. 3.3 (a – j).

1. Unia walutowa powoduje wzrost konkurencji pomiędzy poszczególnymi regionami, a obszary, które korzystały na różnicach kursowych będą musiały sprostać rosnącej presji konkurencyjnej. Sytuacja ta może spowodować problemy przedsiębiorstw spowodowane utratą udziału w rynku. Regiony charakteryzujące się wysokim udziałem sprzedaży zagranicznej w produkcji całkowitej osiągną korzyści wynikające z wyeliminowania ryzyka kursowego i ograniczenia kosztów transakcyjnych.

2. Stabilizacja cen i wyeliminowanie ryzyka kursowego będą sprzyjać napływowi bezpośrednich inwestycji zagranicznych, w szczególności w regionach, które oferują korzystne warunki lokalizacyjne dla inwestorów i konkurencyjne ceny czynników produkcji.

3. Ograniczona mobilność siły roboczej może utrwalić szoki asymetryczne w poszczególnych regionach i pogłębić regionalne nierówności gospodarcze.

4. Rosnące zróżnicowanie międzyregionalne i konieczność sprostania presji konkurencyjnej może spowodować konieczność prowadzenia polityki ograniczania wzrostu dochodów ludności. Dotyczyć to będzie w szczególności regionów o niskiej produktywności.

5. Pogłębianie procesu integracji w ramach wspólnego rynku oraz UGiW stwarza nowe szanse i wyzwania dla aktywnej polityki zatrudnienia na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym.

6. Po utworzeniu UGiW istnieje możliwość nakładania się cykli gospodarczych, co może negatywnie wpłynąć na przepływy kapitałowe i działalność przedsiębiorstw.

7. Unia walutowa i wyeliminowanie kosztów transakcyjnych powodują zmiany w popycie konsumpcyjnym, a regiony i obszary, w których obowiązują niższe podatki stają się bardziej atrakcyjne. W szczególności siła nabywcza będzie się przemieszczać w obszarach przygranicznych.

8. Konsolidacja finansów publicznych i konieczność spełnienia kryteriów konwergencji może wpłynąć na ograniczenie budżetów będących w dyspozycji władz regionalnych i lokalnych, a tym samym może spowodować ograniczenia wydatków na cele społeczne.

5. Wpływ integracji gospodarczej i walutowej na nierówności regionalne

Integracja walutowa stwarza możliwość lepszej alokacji zasobów, a tym samym może przyczynić się do podniesienia dobrobytu. Kluczowe pozostaje pytanie, w jakim stopniu wzrost dobrobytu jest odczuwany przez poszczególne regiony, w tym obszary najuboższe²¹.

²¹ Gawlikowska-Hueckel K., *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej – Konwergencja czy polaryzacja?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003, s. 165.

Zagrożenia dla regionów związane z przystąpieniem do unii walutowej można podzielić na cztery główne kategorie²².

1. Wzrost bezrobocia. Eliminacja kursu walutowego może spowodować spadek popytu na produkty regionalne, czego następstwem będzie upadek niekonkurencyjnych przedsiębiorstw i częściowa likwidacja miejsc pracy.

2. Spadek zapotrzebowania na eksport regionu, wzrost importu i eksport kapitału. Jeśli przedsiębiorstwa nie są w stanie obniżyć kosztów i cen w porównaniu z firmami z innych regionów, wówczas może to spowodować stagnację i redukcję zatrudnienia. Szansą na zachowanie równowagi całego obszaru jest przeprowadzenie zmian strukturalnych oraz zapewnienie swobodnego przepływu czynników produkcji. Jednak inwestycje strukturalne wymagają określonych nakładów i czasu, a ich mnożnikowe efekty dochodowe i zatrudnienia „odpływają” do innych regionów, gdzie realizowane są zakupy importowe z pomocy finansowej mającej na celu poprawę koniunktury obszarów słabiej rozwiniętych gospodarczo. Jednocześnie, pomimo swobody przemieszczania się czynników produkcji, istnieją bariery, które powodują, że nie wszystkie nadwyżki siły roboczej są płynnie likwidowane przez migrację do innych regionów.

3. Kształtowanie się przewag lokalizacyjnych. Gdy kraje i regiony tworzące unię monetarną znacznie różnią się pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, można oczekiwać wyraźnego wzrostu przewag lokalizacyjnych regionów zamożniejszych.

4. Możliwość wystąpienia szoków ekonomicznych. Zagrożenie takie rośnie z powodu eliminacji kursu walutowego. Jego zmiana może stanowić skuteczny sposób na neutralizację szoków asymetrycznych i powrót do stanu równowagi.

Opinie wśród ekonomistów na temat wpływu integracji walutowej w UE na rozwój poszczególnych regionów nie są jednoznaczne. Begg i Hodson²³ uważają, że w obecnym stanie regulacji w Unii Gospodarczej i Walutowej, jest mało prawdopodobne, aby mechanizmy dostosowawcze mogły efektywnie przeciwdziałać regionalnym szokom ekonomicznym. Argumentują, że pogłębianie integracji na obszarze WE prowadzi do specjalizacji, opartej zarówno na przewadze komparatywnej (zgodnie z teorią tradycyjną), jak i na osiąganiu korzyści skali. Proces ten zwiększa podatność poszczególnych regionów na szoki asymetryczne, które mogą być wywołane np. eliminacją jednego z ważnych partnerów handlowych. Wówczas kraj, który przystąpił do unii walutowej nie może wykorzystać instrumentów polityki kursowej i stóp procentowych w celu neutralizowania skutków szoku.

²² Tamże, s. 172–179.

²³ Boschma R., *The implications of the European monetary union for regional development: comments on the contribution of Begg & Hodson*, University of Utrecht, Utrecht 2000, s. 1, www.econ.geog.uu.nl/boschma.

Nie wszyscy ekonomiści zgadzają się z tą opinią. Polityka zmiany kursu własnej waluty, a w szczególności dewaluacja, jest często wykorzystywanym instrumentem polityki dostosowawczej. Dewaluacja i deprecjacja powodują, że ceny dóbr krajowych wyrażone w walucie obcej stają się niższe w porównaniu z cenami dóbr zagranicznych. Jednak dewaluacja nie zawsze okazuje się skutecznym sposobem przywracania równowagi, ponieważ wpływa na ceny różnych dóbr oraz na dochody. Skutki dewaluacji dla równowagi rachunku bieżącego zależą bowiem od sytuacji makroekonomicznej, stopnia wykorzystania mocy wytwórczych i od czasu, w jakim się je rozpatruje. W pierwszym etapie istnieje możliwość wystąpienia spirali wzrostu cen i płac (*wage-price devaluation spiral*). Inflacja spowodowana dewaluacją stopniowo pogarsza cenową konkurencyjność przedsiębiorstw, zarówno na rynku krajowym, jak i zagranicznym. W dłuższym okresie, polepszenie konkurencyjności cenowej spowoduje wzrost eksportu, a wyższe koszty produkcji, spowodowane inflacją, mogą przyczynić się do zmniejszenia importu. Zatem skutkiem dewaluacji będzie poprawa salda rachunku bieżącego. W efekcie pogorszenia *terms of trade*, zwiększenia eksportu i ograniczenia importu, dewaluacja prowadzi do zmian w dochodach, które są jednak trudne do przewidzenia zarówno dla przedsiębiorstw, jak i dla gospodarstw domowych. Aby dewaluacja spowodowała poprawę bilansu handlowego i bilansu obrotów bieżących, muszą być spełnione warunki dotyczące elastyczności popytu na import i eksport, tzw. kryteria Marshalla-Lerner²⁴. Podsumowując, dewaluacja (deprecjacja) może przyczynić się do osiągnięcia równowagi, wówczas gdy²⁵:

1. cenowe elastyczności popytu na eksport i import są wysokie,
2. jest prowadzona polityka ograniczania wydatków publicznych,
3. jest realizowana restrykcyjna polityka monetarna,
4. jest prowadzona polityka ograniczania wzrostu dochodów ludności,
5. jest prowadzona polityka ograniczania wzrostu konsumpcji,
6. jest prowadzona polityka umożliwiająca swobodne funkcjonowanie przedsiębiorstw.

Kraje posiadają inne mechanizmy absorpcji szoków, m.in. prowadzenie elastycznej polityki rynku pracy. Begg i Hodson odrzucają jednak ten argument. Ich zdaniem, unijny rynek pracy jest obciążony wieloma ograniczeniami zarówno w zakresie zatrudnienia, jak i zwalniania pracowników. Co więcej, istnieją ograniczenia od strony popytowej, ponieważ na poziomie Wspólnoty nie funkcjonuje efektywny mechanizm stabilizacyjny poprzez system podatkowy i wydatków publicznych. Budżet UE jest relatywnie niewielki, a wydatki publiczne państw członkowskich są dodatkowo objęte ograniczeniami, które nakłada Pakt Stabilizacji i Wzrostu.

²⁴ Szerzej w: Świerkocki J., *Zarys międzynarodowych stosunków...*, op. cit., s. 225–231.

²⁵ Tamże, s. 231.

Wątpliwości ekonomistów budzi również pytanie, czy w rzeczywistości utrata przez poszczególne państwa instrumentów polityki monetarnej i kursowej może mieć konsekwencje dla pozycji konkurencyjnej regionów. Zdaniem wielu autorów, związek pomiędzy przeniesieniem kompetencji w zakresie polityki walutowej na szczebel ponadnarodowy w sposób znaczący nie zmieni sytuacji regionów, w szczególności obszarów słabo rozwiniętych, ponieważ²⁶:

– polityka monetarna nie była wcześniej prowadzona na poziomie regionalnym,

– regiony nigdy nie posiadały autonomii w zakresie wykorzystania instrumentów polityki monetarnej celem absorpcji szoków ekonomicznych na poziomie lokalnym,

– trudno jest znaleźć przykłady wcześniejszego wykorzystania instrumentów polityki monetarnej w celu stymulowania rozwoju gospodarczego w regionach słabo rozwiniętych,

EBC, który jest odpowiedzialny za politykę monetarną musi stawić czoło konfliktowi pomiędzy regionami lepiej rozwiniętymi z niską stopą bezrobocia preferującymi restrykcyjną politykę monetarną, a regionami biedniejszymi z wysoką stopą bezrobocia, przed podobnym wyborem modelu polityki monetarnej stają poszczególne narodowe banki centralne i przeniesienie kompetencji na szczebel wspólnotowy nie zmienia wiele w tym zakresie.

Begg i Hodson uważają ponadto, że jest mało prawdopodobne, aby mechanizmy dostosowawcze mogły efektywnie przeciwdziałać regionalnym szokom ekonomicznym. Podkreślają jednocześnie, że w gestii poszczególnych państw pozostają szerokie kompetencje w zakresie m.in. polityki fiskalnej, dochodów budżetowych, innowacyjności oraz rynku pracy i polityki zatrudnienia. Można zatem wyciągnąć wniosek, że nie doceniają roli poszczególnych regionów w kreowaniu własnej polityki gospodarczej i realizacji strategii zorientowanych na czynniki konkurencyjne tkwiące w regionie, np. proces kształcenia i innowacyjność, które w długim okresie mogą spełniać rolę stabilizatorów szoków ekonomicznych.

Istnieją zatem rozbieżności wśród ekonomistów odnośnie do wpływu integracji walutowej na rozwój regionów. Jedni uważają, że integracja walutowa powoduje zagrożenie dla regionów z powodu szoków ekonomicznych. Są jednak zdania, że samo utworzenie Unii Gospodarczej i Walutowej nie wiele tu zmienia. Natomiast skutecznym instrumentem absorpcji szoków asymetrycznych mogą być działania władz regionalnych i lokalnych zorientowane na pobudzenie czynników konkurencyjnych regionów. Ponieważ działania takie mają zwykle na celu rozwiązanie złożonych problemów strukturalnych, powinny mieć charakter długookresowy. Zatem sposób oddziaływania na szoki ekonomiczne jest zasadniczo różny od interwencji z wykorzystaniem kursów walutowych i stóp procentowych.

²⁶ Boschma R., *The implications...*, op. cit., s. 3.

Można jednak stwierdzić, że integracja walutowa przyniesie korzyści regionom o gospodarce otwartej, o zróżnicowanej strukturze produkcji, ograniczonej specjalizacji, zlokalizowanym w krajach o wysokiej elastyczności płacowej i mobilności zawodowej oraz posiadającym zdolności dostosowania się do warunków większego i bardziej konkurencyjnego rynku²⁷. Jeśli zatem integracja ma zapewnić stosunkowo równy podział korzyści, to należy podjąć działania – w skali międzynarodowej, narodowej i regionalnej – ułatwiające dostosowania strukturalne w regionach, w których o kierunkach specjalizacji decydują głównie korzyści komparatywne związane z obfitą i taną siłą roboczą czy z występowaniem zasobów naturalnych. Muszą zatem funkcjonować mechanizmy redystrybucji dochodów wspomagające te dostosowania. Potrzeba takiej redystrybucji wynika nie tylko z konieczności zmniejszenia społecznych kosztów integracji w regionach najbardziej dotkniętych problemami strukturalnymi, lecz również z dążenia do poprawy podziału pracy w ramach wspólnego rynku. Lepsze wyposażenie regionów słabo rozwiniętych w inne czynniki produkcji, stworzy nowe możliwości międzynarodowego podziału pracy, sprzyjając rozwojowi specjalizacji wewnątrzgałęziowej²⁸.

Przykład UE wskazuje jednak, że w procesie integracji przeważają czynniki, które prowadzą do różnic w rozwoju społeczno-gospodarczym regionów. Efekty skali powodują, że działalność gospodarcza jeszcze w większym zakresie koncentruje się w regionach centralnych. Jednocześnie czynniki aglomeracyjne sprzyjają lokowaniu podmiotów na obszarach, które oferują m.in. dobrą infrastrukturę transportową, finansową oraz zabezpieczenie innych czynników produkcji. Rozwój handlu wewnątrzgałęziowego jest zdominowany przez przedsiębiorstwa zlokalizowane w regionach centralnych. Przedsiębiorstwa mieszczące się na obszarach peryferyjnych ze względu na niską konkurencyjność, gorszą lokalizację, złą jakość infrastruktury (transportowej, telekomunikacyjnej), niższe kwalifikacje siły roboczej, nie są w stanie konkurować na rynku międzynarodowym. Sytuację regionów peryferyjnych może pogarszać emigracja siły roboczej, zwłaszcza o wysokich kwalifikacjach zawodowych.

6. Polskie regiony w perspektywie przystąpienia do strefy euro

W Polsce mamy do czynienia zarówno z zewnętrznym, jaki i z wewnętrznym zróżnicowaniem poziomu rozwoju poszczególnych województw. Różnią się one w zakresie czynników decydujących o bilansie korzyści i kosztów

²⁷ Cuadrado-Roura J.R., Parellada M., *Regional Convergence in the European Union*, Springer – Verlag, New York 2002, s. 12.

²⁸ Borowiec J., Wilk K., *Integracja europejska*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. O. Łangego we Wrocławiu, Wrocław 2005, s. 201–202.

przystąpienia do UGiW. Regiony w Polsce różnią się m.in. pod względem struktury gospodarczej, otwartości, wielkości wymiany międzynarodowej oraz synchronizacji wahań cyklicznych. W latach 1999–2008 Polska odnotowała dodatkowo tempo wzrostu gospodarczego. W rezultacie PKB per capita Polski (z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej) w relacji do UE-27 wzrósł z 48,6% w 1999 r. do 55% w 2008 r. Proces zmniejszania dysproporcji w rozwoju gospodarczym odbywał się również na poziomie regionalnym. Jednak skala zmian była bardzo zróżnicowana i wahała się od 0,8 pkt proc. w woj. lubelskim do 8,6 pkt proc. w woj. mazowieckim, które już w 2006 r. osiągnęło 84% średniej unijnej. Jednocześnie żadne z województw Polski Wschodniej w tym samym okresie nie przekroczyło 40%. Charakterystyczną cechą polskiej gospodarki jest koncentracja potencjału w kilku najsilniejszych regionach oraz zróżnicowanie struktury produkcji. Udział czterech województw (śląskie, mazowieckie, wielkopolskie i dolnośląskie) w tworzeniu PKB wyniósł w 2006 r. 52,0%. Podobnie, ponad połowa wartości dodanej brutto przemysłu i budownictwa została wygenerowana w tych regionach. Zróżnicowane tempo wzrostu w poszczególnych regionach przyczyniło się do pogłębienia dysproporcji, zarówno między regionami, jak i wewnątrz nich. Największe zróżnicowania są widoczne między dużymi obszarami miejskimi a wiejskimi i miejsko-wiejskimi. Ponadto w latach 1999–2006 zaobserwowano zmiany w strukturze gospodarki. Zwiększyło się znaczenie sektora usług w stosunku do rolnictwa i przemysłu. Jednak tempo i kierunki zmian były zróżnicowane w poszczególnych regionach. Udział III sektora w tworzeniu wartości dodanej był najwyższy w województwach mazowieckim, zachodniopolskim, lubelskim i pomorskim²⁹. Można zatem spodziewać się większej częstotliwości i prawdopodobieństwa występowania regionalnych szoków asymetrycznych po przystąpieniu Polski do strefy euro. Jednak skutki szoków asymetrycznych nie będą jednakowe w poszczególnych regionach. Zagrożone są jednak nie tylko regiony najuboższe, ale na przykład województwo śląskie, ze względu na specjalizację oraz wielkopolskie i mazowieckie, o odmiennej od strefy euro strukturze gospodarczej. Podobnie, polskie regiony różnią się w zakresie wymiany handlowej i zbieżności regionalnych cykli koniunkturalnych. Jednak problem ten nie dotyczy jedynie obszarów Polski Wschodniej³⁰. Należy zatem wytworzyć mechanizmy obrony przed szokami asymetrycznymi na poziomie województw. Wskazuje się tu m.in. na poprawę elastyczności regionalnych rynków pracy oraz zwiększenie zakresu federalizmu fiskalnego, który pozwala władzom regionalnym wykorzystywać politykę fiskalną do stabilizowania wahań popytu³¹. Jednym z instrumentów,

²⁹ Rozwój regionalny w Polsce, Raport 2009, MRR, Warszawa 2009, s. 8–9.

³⁰ Gajewski P., Gawlikowska-Hueckel K., Umiński S., *Szanse i zagrożenia...*, op. cit., s. 70–72.

³¹ Raport na temat pełnego uczestnictwa RP w trzecim etapie Unii Gospodarczej i Walutowej, NBP, Warszawa 2009, s. 58.

którego celem jest efektywne wykorzystanie specyficznych regionalnych potencjałów rozwojowych, jest Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020³². Jej priorytetem jest m.in. wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów, budowanie spójności terytorialnej oraz przeciwdziałanie marginalizacji niektórych obszarów. Głównym źródłem finansowania zadań w ramach Strategii pozostaną wspólnotowe i krajowe środki publiczne. Działania te mogą stanowić jeden z elementów wspierających polskie regiony w kontekście przystąpienia do strefy euro. Skuteczność dotychczas realizowanej polityki regionalnej była niejednokrotnie kwestionowana. Zmiany związane z tzw. nowym paradygmatem polityki regionalnej rodzą nadzieję na skuteczniejsze wykorzystanie środków publicznych. Wśród najważniejszych należy wymienić: przejście od tradycyjnej redystrybucji środków do podejścia zakładającego wzmacnianie i wykorzystanie potencjałów terytorialnych, zwiększenie roli szczebla regionalnego, zróżnicowane podejście do różnych typów terytoriów oraz odejście od krótkoterminowych, ogólnie dystrybuowanych dotacji dla obszarów zapóźnionych na rzecz zdecentralizowanych polityk rozwojowych dla wszystkich regionów³³.

7. Podsumowanie

Regionalne porozumienia integracyjne umożliwiają przyspieszenie tempa rozwoju gospodarczego państw członkowskich, jednak nie gwarantują równomiernego rozłożenia korzyści na wszystkie regiony. Korzyści będą najszybciej odczuwać te z nich, które posiadają nowoczesną, wysoko rozwiniętą i zaawansowaną technologicznie gospodarkę. Regiony te charakteryzują się potencjałem eksportowym, który może sprostać konkurencji na rynku międzynarodowym oraz specjalizują się w produkcji dóbr nowoczesnych i wysoko przetworzonych. Integracja walutowa stwarza możliwość lepszej alokacji zasobów, a tym samym przyczynia się do podniesienia dobrobytu. Negatywne skutki procesów integracyjnych mogą być szczególnie odczuwalne przez regiony słabiej rozwinięte. W długim okresie, procesowi integracji może towarzyszyć zjawisko konwergencji, a zatem dysproporcje w rozwoju społeczno-gospodarczym regionów państw członkowskich UE powinny się zmniejszać³⁴. Odnosząc się do Polski, należy spodziewać się nierównomiernego efektu przystąpienia do strefy euro dla poszczególnych regionów, spowodowanego znaczącym zróżnicowaniem

³² Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta i Obszary Wiejskie, MRR, Warszawa 2010, s. 5.

³³ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta i Obszary Wiejskie, Synteza, MRR, Warszawa 2010, s. 2–3.

³⁴ El-Agraa A.M., *The European Union. Economics and Policies*, Pearson Education 2001, s. 393–399.

regionalnym. Największe korzyści osiągną województwa ze zblizoną do strefy euro i zdywersyfikowaną strukturą produkcji, otwarte, o silnych relacjach handlowych ze strefą euro i zbieżnością cyklu koniunkturalnego. Zagrożenia związane z wystąpieniem regionalnych szoków asymetrycznych w największym stopniu dotyczyć będą obszarów o odmiennej od strefy euro i homogenicznej strukturze produkcji, niewielkim udziale handlu w PKB, niewielkiej wymianie handlowej z krajami UGiW oraz brakiem synchronizacji cyklu koniunkturalnego. Z dostępnych badań wynika jednak, iż przyjęcie wspólnej waluty nie spowoduje wzrost polaryzacji rozwoju regionalnego w Polsce³⁵.

Bibliografia

1. Bilski J., *Międzynarodowy system walutowy*, PWE, Warszawa 2006.
2. Borowiec J., Wilk K., *Integracja europejska*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. O. Langego we Wrocławiu, Wrocław 2005.
3. Boschma R., *The implications of the European monetary union for regional development: comments on the contribution of Begg & Hodson*, University of Utrecht, Utrecht 2000.
4. Coffey P., Presley J.R., *European Monetary Integration*, Macmillan Press, London 1976.
5. Cuadrado-Roura J.R., Parellada M., *Regional Convergence in the European union*, Springer – Verlag, New York 2002.
6. *Effects of a monetary union on local area and regions, Opinion of the Committee of the Regions of 18 September 1996 on Economic and Monetary Union*, Brussels, 3 October 1996.
7. El-Agraa A.M., *The European Union. Economics and Policies*, Pearson Education 2001.
8. Gajewski P., Gawlikowska-Hueckel K., Umiński S., *Szanse i zagrożenia związane z przyjęciem euro przez Polskę w ujęciu regionalnym*, [w:] *Raport na temat pełnego uczestnictwa RP w trzecim etapie Unii Gospodarczej i Walutowej*, Projekty badawcze cz. II, NBP, Warszawa 2009.
9. Gawlikowska-Hueckel K., *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej – Konwergencja czy polaryzacja?*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003.
10. Gawlikowska-Hueckel K., Zielińska-Głębocka A., *Integracja europejska. Od jednolitego rynku do unii walutowej*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2004.
11. *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta i Obszary Wiejskie*, MRR, Warszawa 2010.
12. Machlup F., *Integracja gospodarcza – narodziny i rozwój idei*, PWN, Warszawa 1986.
13. Molle W., *Ekonomika integracji europejskiej*, Fundacja Gospodarcza, Gdańsk 2000.
14. Mundell R.A., *International Economics*, The Macmillan Company, New York 1968.
15. *Protocol on the convergence criteria referred to in Article 121 (ex Article 109j) of the Treaty establishing the European Community*.
16. *Raport na temat korzyści i kosztów przystąpienia Polski do strefy euro*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2004.
17. *Raport na temat pełnego uczestnictwa RP w trzecim etapie Unii Gospodarczej i Walutowej*, NBP, Warszawa 2009.

³⁵ Gajewski P., Gawlikowska-Hueckel K., Umiński S., *Szanse i zagrożenia...*, op. cit., s. 11–23.

18. *Report on progress towards convergence and the recommendation with a view to the transition to the third stage of economic and monetary union*, European Commission, 25 march 1998.
19. *Rozwój regionalny w Polsce*, Raport 2009, MRR, Warszawa 2009.
20. Świerkocki J., *Zarys międzynarodowych stosunków gospodarczych*, PWE, Warszawa 2004.
21. Zabielski K., *Finanse międzynarodowe*, PWN, Warszawa 1998.

Tomasz Doroczyński

(Summary)

The main aim of this article is to evaluate the influence of the monetary integration on economic regional disparities. One of the most important objectives of the EU is to reduce economic, social and territorial disparities within the European Union. The 27-Member-State EU still needs discussion about huge economic and social disparities among these countries and their regions. The article is divided into five major parts. The first part is about the theory of monetary integration. The second part concentrates on the Economic and Monetary Union. The third part is Opinion of the Committee of the Regions on Economic and Monetary Union. The next part is about the influence of monetary integration on economic regional disparities. The last part is about regions in Poland in the light of monetary integration.